

Rondetafelgesprek Landrechten en Eigendomsrechten

9 Juni 2022-- Positie-paper Karin van Boxtel- Both ENDS

Het IPCC rapport over land en de Global Land Outlook van de UNCCD concluderen dat de erkenning van landrechten mensen zekerheid en vertrouwen geeft, wat leidt tot duurzaam gebruik van land en grotere voedselzekerheid. Landrechten zijn een cruciaal element van duurzame ontwikkeling. Het belang van de erkenning van deze rechten is, zeker nu de klimaatcrisis een realiteit is en een voedselcrisis dreigt, cruciaal voor duurzame ontwikkeling. Echter, de rechten op land van lokale boeren, vissers, bewoners van steden en dorpen, staan onder enorme druk, onder andere door steeds verder uitdijende mijn- en bosbouw, grootschalige landbouwactiviteiten en ontwikkeling van transport- en energie-infrastructuur.

Als Commissie erkent u het belang van landrechten. Ook de Nederlandse overheid heeft landrechten op de beleidsagenda. De basis voor dit beleid wordt gevormd door de internationaal erkende Voluntary Guidelines on Tenure of Land (VGGT), die ook door Nederland zijn onderschreven. Binnen het ministerie van Handel en Ontwikkelingssamenwerking, ondersteunt het directoraat-generaal Internationale Samenwerking projecten die direct de situatie rondom landrechten verbeteren.

Tegelijkertijd moeten we constateren dat er in andere delen van het brede buitenlandbeleid – handel, landbouw en financiën- landrechten onvoldoende meewegen in de beleids- en investeringsbeslissingen van de Nederlandse overheid. En juist in deze beleidsvelden heeft Nederland grote invloed: als een van de grootste handelslanden ter wereld, zeker op het gebied van landbouw, als zevende land ter wereld met de meeste landgerelateerde investeringen buiten onze grenzen hebben wij de grootste ecologische en sociale voetafdruk van Europa.

Met de aankondiging van minister Schreinemacher van de beleidsnota Handel en OS, de Afrikastrategie, het Internationale Milieu- en Klimaatbeleid en de ontwikkeling van iMVO-wetgeving, is dit hét moment om landrechten goed te verankeren in het brede buitenlandbeleid.

We zien een aantal mogelijkheden, waarvan we in deze tekst drie uitwerken:

- a. Waarborg land(gebruiks)rechten in alle publieke geldstromen van het brede buitenlandbeleid
- b. Implementeer en promoot een toekomstbestendig landbouwmodel
- c. Feministisch buitenlandbeleid

a. Waarborg land(gebruiks)rechten in alle publieke geldstromen van het brede buitenlandbeleid

Grootschalige klimaatprojecten en investeringen met publiek geld leiden nu regelmatig tot landconflicten. Denk aan waterkrachtcentrales, windmolenparken, 'klimaatbossen', kustbeschermings-masterplannen, landbouw- of voedselprojecten. Deze financieringen komen op dit moment ook amper terecht bij lokale actoren, zoals vrouwengroepen die met innovatieve klimaatoplossingen komen en weten hoe land(gebruiks)rechten in elkaar zitten. De Nederlandse overheid kan bijdragen aan de oplossing:

- Maak het respect voor landrechten volgens de VGGT een strikte voorwaarde in alle directe en indirecte financiële steun van de Nederlandse overheid aan bedrijven en (internationale) financiële instellingen. Zorg dat de principes van de VGGT zijn ingebed in de iMVO wetgeving, waaronder:
 - Betekenisvolle consultatie over wat lokale gemeenschappen willen en welke afspraken er zijn over hun land- en gebruiksrechten, en daarop besluitvorming baseren
 - Vooraf *gendered impact assessments* uitvoeren en het project daarop aanpassen
 - Toegankelijke transparantie over financieringen voor lokale gemeenschappen en maatschappelijk middenveld
 - Actieve monitoring, met directe betrokkenheid van lokale actoren, van de landrechtensituatie in relatie tot deze financiële steun.
- Vergroot lokale toegang tot klimaatgelden en waarborg duurzame en gender-inclusieve financiering. Het actief ondersteunen van context-specifieke klimaatinitiatieven van lokale actoren, vrouwen specifiek, vergroot ook de effectiviteit, onder ander door hun intrinsieke kennis van het land en de lokale land- en gebruiksrechten.
- Garandeer dat Internationale Financiële Instellingen (IFIs), FMO, ADSB en Invest International voorafgaand aan een investering transparant zijn over de financiering of verzekering en betekenisvolle consultatie

waarborgen met gemeenschappen in het projectgebied. Het beleid schiet over de hele linie tekort, waardoor het voor lokale belanghebbenden onmogelijk is voor landrechten op te komen. Een voorbeeld hiervan is FMOs beleid op het gebied van transparantie. Verschillende projecten tonen aan dat dit beter moet worden geïmplementeerd. FMO heeft grote stappen te zetten op het gebied van investeringen in 'financial intermediaries'. Terwijl deze financieringen vaak impact hebben op land, schuift FMO hier de verantwoordelijkheid voor goede *due diligence* af op haar klanten.

Nederlandse publieke financieringen worden gebruikt voor infrastructuur en masterplannen door de Nederlandse watersector. Zo wordt voorbij gegaan aan de landrechten van lokale vrouwen in Beira en zijn landgebruiksrechten niet goed meegenomen tijdens gedwongen verhuizingen voor de bouw van een vliegveld in Manilla (ondersteund door een Nederlandse exportkredietverzekering voor Boskalis). Als de Nederlandse watersector daadwerkelijk haar ambitie waar wil maken om de 'leading lady' van klimaatadaptatie te zijn, is het het zeer onwenselijk dat Nederland nog steeds betrokken is bij interventies in klimaat 'hotspots' die landrechten ondermijnen en daarmee de kwetsbaarheid voor klimaat juist vergroten.

b. Implementeer en promoot een toekomstbestending landbouwmodel

Nederland is een landbouwland bij uitstek. Weinig landen kunnen tippen aan het Nederlandse cluster van kennis, aan het netwerk van internationaal opererende bedrijven en financiële instellingen en aan het handelsbeleid dat die positie ondersteunt. Dit landbouwmodel legt te grote druk op de beschikbare grond en draagt bij aan de strijd om land. Tegelijk laten de pandemie en voedselcrisis zien dat huidige internationale voedselketens niet weerbaar genoeg zijn.

Er zijn talloze innovatieve voorbeelden van hoe een weerbaar voedselsysteem eruit ziet: natuurinclusieve en regeneratieve landbouw zoals voedselbossen in Costa Rica, 'natuurlijke regeneratie' in de Sahel gecombineerd met voedselproductie, of agroecologische landbouw en lokale voedselmarkten in Kenia. In al deze succesvolle voedselproductiemodellen, staan landrechten centraal. Boeren, boerinnen, jongeren en gemeenschappen houden controle over de duurzaamheid op de lange termijn door afspraken over het gebruik van land vast te leggen. Ze verkrijgen daarmee een stevigere onderhandelingspositie om die rechten te claimen en te verdedigen. Nederland is het uitgelezen land om deze praktijken op te schalen en een weerbaar voedselsysteem op te bouwen:

- Zet de middelen die Nederland via verschillende kanalen beschikbaar maakt voor landbouw- en voedselprojecten, vol in op natuurinclusieve landbouwproductie door lokale voedselproducenten. Dit geeft deze boeren en boerinnen een sterkere positie om op te komen voor hun landrechten. De afgelopen tien jaar is slechts 9% van het Nederlandse ontwikkelingsgeld voor landbouw- en voedselprojecten besteed aan natuurinclusieve duurzame voedselproductie, geleid door gemeenschappen zelf.
- Door te luisteren naar de behoeften van lokale gemeenschappen op het gebied van duurzaam landgebruik en -rechten én de Nederlandse inzet daarop aan te passen. Veelal biedt participatieve landgebruiksplanning een gedragen oplossing, of wil de gemeenschap meer informatie over de investeringen of toegang tot de Nederlandse financierders of bedrijven. Dit vergroot de zeggenschap van boeren en boerinnen – een essentieel onderdeel van een weerbaar voedselsysteem en goed landbeheer. Nederland heeft heel wat te bieden op dit vlak: innovatieve financiering die direct bij lokale boeren en boerinnen terecht kan komen, (economische) diplomatie, kennisuitwisseling en netwerkopbouw tussen voorlopers in Nederland en Afrikaanse, Aziatische en Latijns-Amerikaanse landen.
- Richt internationale handels- en investeringsafspraken in om een weerbaar voedselsysteem te garanderen. Beëindig huidige bilaterale investeringsverdragen en het weren van het zogenaamde *investor-state dispute settlement* (ISDS) mechanisme uit deze verdragen. Door ISDS kunnen buitenlandse bedrijven landrechten opeisen en waartegen lokale gemeenschappen zich niet kunnen verweren.

c. Feministisch Buitenlandbeleid

Ministers Hoekstra en Schreinemacher geven op dit moment vorm aan het feministisch buitenlandbeleid dat de economische, politieke en sociale participatie van vrouwen in al hun diversiteit centraal stelt in internationale samenwerking, diplomatie én handel. Concreet betekent dit op het gebied van landrechten:

- Waarborg coherent beleid door landrechten voor vrouwen te waarborgen in handels- en investeringsbeleid, o.a. door gedegen *gendered impact analyses* uit te voeren en te laten meewegen in besluitvorming.
- Doorbreek ongelijke machtsverhoudingen door besluitvormingsprocessen zo in te richten dat vrouwen een gelijk speelveld hebben aan de idee-ontwikkeling en onderhandelingstafel, alsmede door vrouwelijk leiderschap te versterken.
- Bied vrouwelijke landrechtenverdedigers veiligheid door het opbouwen van lokale netwerken van preventie en bescherming, in combinatie met een blijvende sterke inzet vanuit het diplomatieke netwerk.